

СИСТЕМА ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНИХ ВПРАВ З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ, СПРЯМОВАНА НА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

У статті проаналізовано поняття “творче мислення”, узагальнено науково-педагогічний досвід з формування творчого мислення в контексті розвитку творчого потенціалу особистості в процесі професійної підготовки. Актуалізовано проблему розвитку творчого мислення майбутніх спеціалістів, вирішення якої забезпечує формування особистості, готової до творчості, спроможної до роботи у реформованому суспільстві. Підкреслено необхідність цілеспрямованого розвитку інтелектуальних можливостей студентів, процесів пізнавального пошуку, а саме розвитку творчого мислення. Спираючись на теоретичні дослідження сучасних науковців і механізм творчого мислення, визначено головні методичні принципи, на базі яких запропоновано комплекс вправ. Подано обґрунтування й характеристику авторської системи лінгвопсихологічних вправ з французької мови на матеріалі текстів зі спеціальності, спрямованої на формування творчого мислення студентів юридичних спеціальностей.

Ключові слова: творче мислення, активна мисленнєва діяльність, процес навчання, іншомовне спілкування, система лінгвопсихологічних вправ.

Процес реформування сучасної освіти ставить за мету дійсне перетворення студента на центральну фігуру навчального процесу, тобто, на перший план виходить процес пізнання, а не процес викладання, як у традиційному навчанні. Тому задача освітніх установ виявляється не стільки в передачі інформації, скільки в тому, щоб навчити людину самостійно й постійно вчитися, вирішувати життєві та професійні проблеми, мати стійку життєву позицію. Пріоритетною стає підготовка спеціаліста не тільки професійно грамотного, а й компетентного, здатного до творчого розвитку, готового не тільки до виконавчої, а й до проблемно-дослідницької, пошукової діяльності, що створює умови для саморозвитку й самореалізації особистості. Актуалізовано проблему розвитку творчого мислення майбутніх спеціалістів, вирішення якої забезпечує формування особистості, готової до творчості, спроможної до роботи в реформованому суспільстві.

Сучасній освіті необхідна діюча система інтелектуального й психічного розвитку, що здатна сформувати стійкі компоненти творчого стилю мислення: вміння аналізувати будь-які проблеми, встановлювати системні зв'язки, виявляти й усувати суперечності, знаходити нові рішення, прогнозувати можливі варіанти розвитку подій. Особистість з таким стилем мислення готова до постійних змін і здатна проявляти нові можливості для вирішення більш складних інтелектуальних завдань.

Розвиток творчого мислення майбутніх фахівців будь-якого профілю є показником успішної діяльності вищої школи. Особливу значущість цьому надає й соціальне замовлення на підготовку фахівців з яскраво вираженим творчим потенціалом, здатністю до самоактуалізації у творчій праці.

Водночас проведені дослідження свідчать, що у більшості випускників ВНЗ превалює установка лише на виконавчу професійну діяльність, вони спираються, переважно, на репродуктивний рівень мислення. Постає явна суперечність між потребами соціуму й професійної практики у фахівцях з творчим складом мислення та готовністю до творчої праці й реальним рівнем розвитку творчого мислення у майбутніх фахівців.

Закономірним є факт, що останніми роками однією з основних вимог до підготовки юриста стає розвиток його професійного мислення, що включає не тільки дискурсивний, а й креативний компонент. У зв'язку з цим актуальним є питання впровадження в навчальний процес нових методів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу особистості та формування компонентів творчого мислення студентів. Саме тому сучасна система мовної освіти в юридичному ВНЗ спрямована не тільки на підвищення якості професійної підготовки, а й на формування фахівця, який мислить творчо, який здатен знаходити нові нестандартні підходи до вирішення складних питань.

Заняття з іноземної мови у ВНЗ є благодатним ґрунтом для розвитку творчого потенціалу особистості студента. Використання мови – це творчий процес, оскільки, перетворюючи думки на мову, передає те, що бачить та чує особистість. Надаючи творчі вправи студентам, ми примушуємо їх творчо мислити.

У сучасних наукових дослідженнях подано різні точки зору щодо проблеми формування творчого мислення. Ученими доведено, що формування творчого мислення спирається на позитивну мотивацію (В. Вілюнас, А. Маркова, Х. Хекхаузен), цілепокладання (В. Беспалько, О. Леонтьєв, Б. Ломов), рефлексію (Н. Алексєєв, А. Зак, І. Семенов) та пов'язане з процесами активного навчання у вищій школі (А. Вербицький), пізнавального інтересу, організації навчальної діяльності (О. Резван, А. Тряпціна, Г. Щукіна), використанням дидактичних багатомірних інструментів (В. Штейнберг) і алгоритмічних методів вирішення проблеми (Г. Альтштуллер, Л. Занков, С. Мелешко). Проблема розвитку творчого мислення активно розробляється в багатьох галузях професійної діяльності, зокрема в галузі юридичної освіти (В. Васильєв, М. Єнікеєв). Цікавими є дослідження розвитку мовленнєвих творчих здібностей О. Аматьєва, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Дронової, Т. Козакової, О. Ушакової та ін.

Одним з перших презентував термін “творче мислення” американський психолог Дж. Гілфорд [3]. Він зазначив, що рівень творчого мислення пов'язаний із домінуванням таких особливостей:

- оригінальність ідей, що висловлюються, яскраво виражене прагнення до інтелектуальної новизни;
- семантична гнучкість (бачення об'єкта під новим кутом зору, виявлення його нового використання);
- образна адаптивна гнучкість (зміна сприйняття об'єкта таким чином, щоб побачити його нові, приховані сторони);
- семантична спонтанна гнучкість (продуціювання різноманітних ідей у невизначених ситуаціях, що не містять орієнтирів для цих ідей).

Характеризуючи творче мислення учнів, Т. Огородова зазначає [6, с. 107], що творчій особистості властиві такі якості й уміння: здатність помічати й формулювати альтернативні ідеї, уникати поверхневих формулювань; уміння вникати у й і бачити перспективу; відмова від орієнтації на авторитети; здатність бачити об'єкт з нового боку, відмова від категоричних суджень, готовність відійти від звичної життєвої рівноваги та стійкості.

Е. Чистюліна [8, с. 42] визначає поняття “творче мислення студентів університету на заняттях іноземної мови” як вид мислення, що виявляється як інтегративна якість особистості й характеризується ціннісним ставленням студента до творчості, осмисленням основних категорій, механізмів творчого мислення, усвідомленим застосуванням логічних операцій і евристичних прийомів для вирішення самостійно визначених освітніх проблем у процесі вивчення іноземної мови.

Розвивати творче мислення – це формувати й удосконалювати мисленнєві операції: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, планування, абстрагування; мати такі характеристики мислення, як критичність, гнучкість, глибина, широта, швидкість, варіативність, а також розвивати уяву й володіти знаннями різного змісту.

Зроблений теоретичний аналіз показав, що, незважаючи на достатньо активний інтерес з боку вчених до проблеми, що розглядається, питання розвитку творчого мислення студентів на заняттях з іноземної мови є недостатньо дослідженим у практичному його аспекті.

Метою статті є узагальнення науково-педагогічного досвіду щодо формування творчого мислення в контексті розвитку творчого потенціалу особистості у процесі професійної підготовки й обґрунтування системи лінгвопсихологічних вправ з французької мови на матеріалі текстів зі спеціальності, спрямованої на розвиток творчого мислення майбутніх юристів.

Творча діяльність за своєю природою дуже складна. Одним з механізмів, що стимулює творче мислення студентів, є інтелектуальні завдання. Вони розкривають і призводять до руху пізнавальні ресурси, формують дослідницький стиль розумової діяльності. З'являючись під час вирішення значущих для людини проблем, інтелектуальне завдання своєрідно моделює процес творчого мислення, служить ефективним засобом її формування та розвитку студента. Творча реконструкція основних структурних компонентів завдання, включення їх у нові системи зв'язків активно сприяють формуванню самостійності мислення, розвивають оригінальність і винахідливість розуму.

У психології розрізняють два типи мислення: конвергентне (закрите, нетворче) й дивергентне (відкрите, творче). Тип особистості з перевагою конвергентного мислення називають інтелектуальним, дивергентного – креативним. Інтелектуал спроможний вирішувати завдання достатньо складні, але ті, що мають відомі способи рішення, тобто закриті завдання. Креативна особистість спроможна сама бачити і ставити завдання, вона прагне вийти за межі вузько поставленої умови. У реальному житті ми стикаємося переважно з вирішенням завдань відкритого типу, коли нам

подано достатньо розмиті умови, різні шляхи вирішення і набір можливих відповідей. Тому саме розвиток креативного творчого мислення є важливим завданням сучасної навчальної діяльності.

Творчі завдання характеризуються великим розмаїттям і різняться стосовно до умов і характеру самостійної роботи студентів. Це може бути оціночний вибір способу дії чи фактів, що містять справжні чи удавані суперечності; різні оцінки одного й того самого явища; обґрунтування чи спростування оцінки певного явища; формулювання протилежних оціночних висновків стосовно розмови про певне явище тощо. Залучаючи студентів до вирішення нового творчого завдання, викладач повинен бути впевненим, що процес його виконання призведе до формування нових творчих умінь студентів, яких у них ще не було, наприклад, використовувати накопичені знання, по-новому бачити відоме, комбінувати зібрані відомості тощо.

Як зазначає Е. Яковлева [9, с. 215], замість того, щоб отримувати всі знання у готовому вигляді, студенти повинні за допомогою викладача залучатися до творчої переробки навчального матеріалу, тобто викладач повинен розвивати творчі уміння студентів. Так, студентів не примушують до запам'ятання тих чи інших знань чи готових штампів, а допомагають їм осмислити матеріал і творчо його переробити.

Г. Голіцин [4, с. 116] зауважує, що в основі формування творчого мислення повинен лежати принцип розвитку думки через виявлення суперечностей у складі наявного знання з метою подальшого його вирішення, тоді одним з прийомів буде постановка нових проблем, вирішення яких пов'язане з використанням раніше вивченого матеріалу. При такому методі викладач будує своє пояснення, спираючись на вже відомі факти, що сприяє встановленню певних логічних зв'язків. Наприклад, під час введення нового лексичного матеріалу на заняттях з іноземної мови викладач пропонує студентам пригадати деякі інтернаціональні слова, розібрати на складові, намагатися зрозуміти їх, підбираючи до них синоніми та антоніми тощо. Для кращого запам'ятовування з метою побудови логічної системи знань важливим є дотримання принципу послідовності в поданні навчального матеріалу викладачем.

У зв'язку зі специфікою побудови навчального процесу в юридичному ВНЗ на сьогодні відчувається недостатня розробленість і кількість конкретних дієвих методик розвитку творчого мислення студентів. Виходячи з існуючої потреби, нами була розроблена й апробована система лінгвопсихологічних вправ на матеріалі текстів зі спеціальності, спрямована на розвиток вмінь творчого мислення майбутніх юристів. Відповідно до практичних завдань навчання іноземної мови студентів юридичних спеціальностей, для яких іноземна мова є засобом здійснення професійної діяльності, основну увагу в цій системі вправ приділено формуванню навичок невідготовленого мовлення, накопиченню та вживанню нових лексичних одиниць активного словника, у тому числі спеціалізованої та професійно-орієнтованої лексики як в усній, так і в письмовій формах роботи на практичних заняттях з французької мови.

В основу системи вправ з метою удосконалення навичок мовлення нами було покладено методологічне зауваження І. Румянцевої [7, с. 311] про тісний взаємозв'язок розвитку мовлення з формуванням усіх інших психічних процесів людини (відчуттів, сприймання, уваги, пам'яті, уяви й мислення). Досягти цього можливо за допомогою використання особливих психолінгвістичних і психологічних засобів, що мають комунікативну основу й пов'язані з усіма психічними процесами, властивостями та станами особистості.

Спираючись на теоретичні дослідження сучасних науковців [2, с. 14], в основу запропонованої методичної системи були покладені такі принципи:

- створення стійкого інтересу до матеріалу, що вивчається;
- принцип новизни, яскравості й неординарності засобів подання нового матеріалу з подальшим його закріпленням;
- створення комфортного психологічного середовища та рівноправна взаємодія учасників навчального процесу;
- принцип взаємозумовленості й різноманіття динамічних взаємозв'язків усіх компонентів навчального процесу.

Відповідно до двох перших принципів ми пропонуємо випереджати кожне заняття “розігрівачими” вправами (warming-up exercises), що спрямовані на активізацію пізнавальних процесів, у тому числі почуттів і емоцій студентів. Ці вправи призначені для стимулювання пов'язаної з мовленням моторики тіла, що безпосередньо збільшує продуктивність роботи мозку. Ці вправи можуть бути нескладними, щоб студенти не відчули напруги при їх виконанні, але повинні бути достатньо позитивними. Саме позитивний настрій на заняттях сприяє пробудженню творчих здібностей особистості.

Наступний крок – це вправи, спрямовані на тренування пам'яті та уваги, наприклад, вправи на запам'ятовування ланцюжка слів за асоціативними зв'язками. Ці вправи розроблені на основі методики видатного психолога А. Лурія [5] і мають за мету розвиток і тренування пам'яті та довірливої уваги. Викладач заздалегідь підбирає декілька (не більше десяти) іноземних активних слів з тексту і пропонує студентам прослухати їх один раз і записати в порядку подання. Результати першої та подальших спроб студентів можуть бути зафіксовані та порівняні викладачем. Можливе використання такого завдання: викладач роздає картки зі словами, які студенти зустрінуть у тексті, та пропонує прочитати написані слова та запам'ятати їх за певний час. Потім викладач забирає картки, а студенти по пам'яті намагаються відтворити усно те, що запам'ятали.

Більш ефективного результату, на наш погляд, можна досягти, використовуючи спеціальні “навчаючі опори”, що полегшують професійне спілкування іноземною мовою та розвивають творче мислення. Це може бути добірка термінів і термінологічних словосполучень, що являє собою спеціально організований мовний комплекс, який співвідноситься з конкретною професійною мовленнєвою ситуацією. “Навчаючими опорами” можуть також виступати професійно орієнтовані змістовні блоки, у яких у стислій і концентрованій формі містяться основні положення з теми, що вивчається.

Не менш важливу роль може виконувати регламент опорних лексичних одиниць, необхідних для вираження змісту завдання. Використання таких “навчальних опор”, на наш погляд, може розглядатися як допоміжний засіб формування творчого мислення та професійної комунікативності, а також як необхідні зразки-кліше розвитку вмінь мовленнєвого оформлення видів професійного спілкування іноземною мовою.

Для розвитку творчого мислення студентів потрібне активне творче середовище. На думку К. Бруггенера [1, с. 12], творча атмосфера передбачає активну участь кожного студента в самостійному пошуці нових для нього істин, підходів до виконання вправ, у подоланні суперечностей між знанням і незнанням, у цілеспрямованій праці з оволодіння новими навичками й уміннями за допомогою методів, що стимулюють творче мислення.

Дотримання третього принципу – створення комфортного психологічного середовища та рівноправна взаємодія учасників навчального процесу – досягається тоді, коли викладач і студент є рівноправними суб'єктами процесу навчання. Ми поділяємо думку Дж. Ломпшера [10, с. 43] про те, що навчання має бути спрямоване на вільне розкриття особистості. Безумовним є факт, що природний авторитет викладача, який виходить з його предметної компетенції та професійної майстерності, не має нічого спільного з авторитарністю. Роль викладача полягає в тому, щоб, насамперед, бути медіатором, помічником, який готовий у потрібний момент підказати необхідне слово, спрямувати бесіду у правильне русло або ж самому стати учасником обговорення. Саме таким чином, ґрунтуючись на спільній діяльності, спрямованій на досягнення загальної мети, викладачу вдасться розвинути партнерські, діалогічні відносини зі студентами у ході заняття.

Для реалізації четвертого принципу – принципу взаємозумовленості та різноманіття динамічних взаємозв'язків усіх компонентів навчального процесу – пропонуємо під час заняття робити акцент на поєднання різних видів діяльності і способів роботи, що швидко змінюють один одного (від фронтального до парного, потім до групового чи індивідуального). Кожен з цих видів роботи є доречним у певній ситуації. Наприклад, робота в парі є ефективною при відпрацюванні на занятті активного словника. Доцільним при цьому буде використання карток з вокабуляром, доповненим на зворотному боці транскрипцією та перекладом. Студенти можуть таким чином перевірити один у одного знання слів за темою. Також можливим парним видом роботи є складання речень з новими словами та виставлення партнеру оцінки за виконане завдання. У парі можливе виконання завдань, що вимагають від студентів прояву творчості, а не відтворення інформації, що вже є у тексті: завдання на трансформацію тексту (наприклад, замінити текст договору про експорт товарів на текст договору про імпорт товарів; на основі тексту про юридичну процедуру влаштування на роботу скласти рекомендації про послідовність дій, необхідних при пошуку роботи або скласти питання, що можуть бути запропоновані працедавцем на співбесіді; на основі тексту про існуюче законодавство Франції придумати якийсь жартівливий закон чи правило, якого слід дотримуватися в університеті та ін.).

Існує велика кількість вправ, що виконують у групі й передбачають виконання завдання не на місцях, а, наприклад, у центрі аудиторії. Це знімає інертність, сприяє концентрації уваги, вдосконалює усі види пам'яті, швидкість реакції та увагу студентів. Безумовним є той факт, що парні й групові види роботи та завдання, що припускають рух, зміну партнерів, сумісну творчість, надають студентам досвід координації дій у вирішенні спільних завдань і радість співпраці. Груповий метод забезпечує участь у роботі кожного учасника спілкування, але основна складність у проведенні такої роботи полягає у неоднаковому рівні володіння мовою. Важливо, щоб групові завдання передбачали варіативність у роботі студентів з різним ступенем мовленнєвої активності та ініціативності.

Загальновідомо, що індивідуальні завдання сприяють розкриттю особистісних можливостей студентів, їхніх якостей, рівня мовної підготовки, вміння самостійно включатися у процес спілкування, керувати ситуацією обміну думками. Саме такий режим роботи дає змогу використовувати індивідуальні комунікативні знання, спрямовані на вдосконалення особистісних професійних якостей студента. Вибір цих завдань повинен здійснюватися у зв'язку з характером вправ та їхньою цільовою установкою. Індивідуально виконуються, наприклад, такі завдання: подати певне явище з юридичної практики у вигляді пантоміми чи характерного, на думку студента, жесту, а члени групи повинні зрозуміти й висловити іноземною мовою свої припущення з приводу побаченого.

Апробація запропонованої системи лінгвопсихологічних вправ дала змогу зробити висновок про те, що навчання французької мови за допомогою цієї системи сприяє підвищенню ефективності роботи усіх психічних процесів, що призводить до активізації розумових здібностей студентів і покращує рівень володіння ними іноземною мовою. Розвиваючи інтелект і емоційну сферу, ці вправи вдосконалюють саму особистість студентів.

Висновки. Розвивати творче мислення студентів необхідно постійно й, насамперед, у процесі активної діяльності на заняттях, а також при виконанні самостійної роботи, оскільки по-справжньому творчо оволодіти будь-якою дисципліною, глибоко осмислити її навіть при гарних здібностях неможливо без розумової напруги та постійної роботи в самостійному режимі. Творча діяльність при виконанні різних вправ розвиває особистість студента, підвищує його активність і самостійність, виявляє і реалізує його потенційні можливості, а також залучує його до майбутньої професії.

Список використаної літератури

1. Бруггенер К. Х. Проблемы формирования творческого мышления учащихся / К. Х. Бруггенер. – Уфа, 1981. – 247 с.
2. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика : учеб. пособие для студентов лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – Москва : Академия, 2004. – 336 с.
3. Гилфорд Д. Три стороны интеллекта / Д. Гилфорд // Психология мышления / ред. А. М. Матюшкин. – Москва : Прогресс, 1965. – С. 433–456.
4. Голицын Г. А. Информация, поведение, творчество / Г. А. Голицын, В. М. Петров. – Москва : Наука, 1991. – 208 с.
5. Лурия А. Р. Внимание и память / А. Р. Лурия. – Москва : МГУ, 1975. – 268 с.

6. Огородова Т. В. Психологические характеристики творческого мышления учащихся профильных классов : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Т. В. Огородова. – Ярославль, 2006. – 123 с.

7. Румянцева И. М. Психология речи и лингвопедагогическая психология / И. М. Румянцева. – Москва, 2004. – 432 с.

8. Чистюлина Е. В. Развитие творческого мышления студентов университета на занятиях иностранного языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Елена Владимировна Чистюлина. – Магнитогорск, 2010. – 200 с.

9. Яковлева Е. Л. Психология развития творческого потенциала личности / Е. Л. Яковлева. – Москва : Флинта, 1997. – 224 с.

10. Viau Rolland. La motivation dans la création scientifique / Rolland Viau. – Canada : Presses de l'Université du Québec, 2007. – 157 p.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2015.

Осмоловская Е. Ю. Система лингвопсихологических упражнений по французскому языку на материале текстов по специальности, направленная на развитие творческого мышления будущих юристов

В статье анализируется понятие “творческое мышление”, обобщается научно-педагогический опыт по формированию творческого мышления в контексте развития творческого потенциала личности в процессе профессиональной подготовки. Подчеркивается необходимость целенаправленного развития интеллектуальных возможностей студентов, процессов познавательного поиска, а именно развития творческого мышления. Дается обоснование и характеристика авторской системы лингвопсихологических упражнений по французскому языку на материале текстов по специальности, направленной на формирование творческого мышления студентов юридических специальностей.

Ключевые слова: творческое мышление, активная мыслительная деятельность, процесс обучения, иноязычное общение, система лингвопсихологических упражнений.

Osmolovskaya O. The System of Lingvo Psychological Exercises in French Language on the Material of Specialties' Texts Aimed at the Development of Future Lawyers Creative Thinking

In the article the concept of “creative thinking” is analyzed, research and teaching experience in the formation of creative thinking in the context of the development of the creative potential of the person in the process of training is generalized. Author actualizes the problem of development of creative thinking of future specialists, whose solution provides the formation of personality, ready to be creative and able to work in a reformed society. The necessity of purposeful development of intellectual capacities of students, cognitive processes of search, i. e. the development of creative thinking is emphasizes. Based on theoretical studies of modern scientists and the mechanism of creative thinking, main methodological principles are defined and the program is offered on the basis of their exercise. The author gives a description and the rationale of the author's system of lingvo psychological exercises in French language on the material of texts on specialty aimed at the formation of creative thinking of students of law specialties.

Key words: creative thinking, active thinking activity, the process of learning foreign language communication system lingvo psychological exercises.